

Biodiversiteit onder druk

De Rode Lijst als indicator

Het Internationaal Jaar van de Biodiversiteit had een campagne kunnen zijn over het nut en de inspirerende pracht van de natuur. Maar het sleutelwoord van de campagne is spijtig genoeg "crisis" geworden door de dramatische achteruitgang van soorten. Maar liefst 45% van de Europese vlinders en reptielen is bedreigd, net als 42% van de Europese zoogdiersoorten. Wereldwijd is een vierde van de zoogdiersoorten en een derde van de amfibieënsoorten met uitsterven bedreigd. We zijn ons van die achteruitgang en de oorzaken bewust door het systeem van Rode Lijsten.

Tekst: Wim Van den Bossche

De overheersende voetafdruk van de mens heeft grote en meestal negatieve gevolgen voor de leefgebieden van dieren en planten. Wetenschappers die de aantalveranderingen van soorten bestuderen, merken dat er vaak fenomenale verschillen tussen soorten bestaan. De ene soort past zich gemakkelijk aan de veranderende omstandigheden aan, terwijl andere soorten geleidelijk of vrij dramatisch in aantal afnemen. Zo heeft de vroeger zeldzame merel zich niet beperkt tot zijn oorspronkelijk leefgebied in uitgestrekte bossen, maar heeft dankbaar gebruik gemaakt van de gazoncultuur in tuinen en parken en is nu één van de meest voorkomende vogelsoorten in Vlaanderen. Lange afstand trekvogels, zoals de zomertortel, daarentegen moet je nu met een vergrootglas gaan zoeken.

Red Data Books

Midden jaren zestig van de vorige eeuw kwamen natuurbeschermers met het systeem van "Red Data Books" op de proppen. Sir Peter Scott was één van de pioniers die aan een systeem werkte om de in aantal en verspreiding achteruit gaande soorten onder de aandacht te brengen. De eerste boeken van de International Union for the Conservation of Nature (IUCN) Survival Service Commission over zoogdieren en vogels werden in 1966 gepubliceerd. Het begrip Rode Lijsten was hiermee gelanceerd. Een Rode Lijst geeft een opsomming van soorten die in een bepaald gebied bedreigd zijn. Dat kan gaan om een regio, land of de hele wereld. Al snel stelden de meeste landen en regio's hun eigen Rode Lijsten op waarin naast de wereldwijd bedreigde soorten ook aandacht wordt geschonken aan de bedreigde soorten in eigen land of streek. De bedoeling van de Rode Lijst is enerzijds die soorten te identificeren en beschrijven die meest dringend bescherming verdienen. Anderzijds meten

De merel paste zich met succes aan zijn veranderende omgeving aan. Foto: Luc Meert

wetenschappers dankzij de Rode Lijsten wereldwijd de graad van verandering van de rijkdom aan biodiversiteit.

Om het risico op uitsterven in te schatten, worden aantalschattingen gemaakt en verspreidingsatlassen opgesteld. De echt zeldzame soorten of soorten die geconcentreerd in bijvoorbeeld kolonies voorkomen, worden vaak individu per individu geteld. Voor sommige soorten gebeurt deze inventarisatie jaarlijks of zelfs maandelijks, voor anderen bijvoorbeeld om de 10 jaar. Om de aantallen en trends te bepalen van talrijkere soorten neemt men steekproeven in een representatief leefgebied en worden de totalen geëxtrapoleerd.

*De Europese nerts is één van de meest bedreigde zoogdieren in Europa. Van de IUCN kreeg hij de stempel "bedreigd".
Foto: Vilda/Rollin Verlinde*

Code rood

Dankzij die tellingen wordt de status van soorten bepaald. Het is de IUCN die de gegevens van verschillende bronnen samenbrengt. De Rode Lijst van wereldwijd bedreigde soorten wordt jaarlijks gepubliceerd (www.iucnredlist.org). Voor het opstellen werken de belangrijkste wetenschappers die soorten bestuderen en die vertegenwoordigd zijn in de IUCN Species Survival Commission samen met partners van het IUCN Red List Partnership (waaronder BirdLife International, Conservation International, NatureServe en de Zoological Society of London) en het IUCN Species Programme. Het IUCN stelde in 1994 de wereldwijde criteria op om de status van soorten te bepalen. We onderscheiden acht categorieën: "uitgestorven" soorten, soorten waarvan de status "onvoldoende gekend" is, "momenteel niet bedreigde" soorten, "zeldzame" soorten en "achteruitgaande" soorten. Op de Rode Lijst komen die soorten die "met uitsterven bedreigd", "bedreigd" of "kwetsbaar" zijn.

Of een soort op de Rode Lijst komt hangt af van de populatie trend, de grootte (in aantal) en structuur van de populatie en de verspreiding. Zo is een soort met een populatie van 10.000 individuen zeer kwetsbaar

als ze maar op één plek voorkomen of bijvoorbeeld in één kolonie broeden. Een vergelijkbare soort, ook bestaande uit een populatie van 10.000 individuen maar verspreid levend over een aantal leefbare populaties, heeft meer kans op overleven.

"In de loop van vorige eeuw verdwenen er 228 soorten in Vlaanderen"

In Vlaanderen worden de Rode Lijsten opgesteld door wetenschappers van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek. Zij stellen de methodes op voor de inventarisatie en maken gebruik van de tellingen van vrijwilligers van Natuurpunt en soortenwerkgroepen om voor zoveel mogelijk soorten de status te bepalen. De best gedocumenteerde groepen zijn de diersoorten waarvan van alle soorten de status in Vlaanderen is gekend, terwijl slechts van 6% van de ongewervelden de aantallen, trends en verspreiding bekend is. In Vlaanderen was van de ongeveer 40.000 soorten in 2008 slechts voor een 3500-tal soorten de status bekend. Hiervan zijn er 228 in de loop van de vorige eeuw verdwenen. Maar liefst 981 soorten (28%) staan op de Rode Lijst en kunnen uit Vlaanderen verdwijnen wanneer hun leefgebied verder verslechtert.

In Vlaanderen is het aantal soorten waarvan de status is vastgesteld klein, maar toch een respectabele 10% van de bekende soorten. Wereldwijd is er dankzij de coördinatie door IUCN van zo'n 45.000 soorten de status bekend. Dit is maar een kleine fractie van de ongeveer 1,8 miljoen bekende soorten, namelijk zo'n 2,7%. Van die bestudeerde soorten waarvan de status wereldwijd bekend is, zijn er meer dan 800 soorten uitgestorven en is 38% met uitsterven bedreigd!

Van heel wat wereldwijd bedreigde soorten overleven er nog slechts enkele tientallen tot honderden

Rode Lijstsoort van de dag

Tijdens het Internationaal Jaar van de Biodiversiteit zet het IUCN elke dag een Rode Lijstsoort in de kijker. Zo kan je dagelijks even stil staan bij onze bedreigde biodiversiteit. Neem een kijkje op www.iucnredlist.org/species-of-the-day of via www.natuurpunt.be/2010 (onderaan de pagina).

individuen. Zo wordt de Sumatraanse populatie van de Soenda ooievaar geschat op 250 tot 500 individuen en die van de Sumatraanse tijger op zo'n 500 exemplaren.

In actie voor bedreigde soorten

Zoals eerder aangehaald is het de bedoeling van de Rode Lijst om die soorten te identificeren en beschrijven die meest dringend bescherming verdienen wanneer we het wereldwijd uitsterven van soorten willen stoppen. Om de erg zeldzame soorten te redden is de IUCN Rode Lijst zeker meer dan gewoon een waarschuwingssignaal. De sterkte van deze op regelmatige basis opgemaakte, wetenschappelijk onderbouwde lijst zit in de uitwerking van een soortbeschrijving met aandacht voor de ecologische vereisten van de soort, de geografische verspreiding en inzicht in de factoren die het voortbestaan van de soort bedreigen. Van zo'n 20.000 soorten zijn mede dankzij het opvolgen van de Rode Lijsten verspreidingskaarten bekend. De Rode Lijst is zowel regionaal als wereldwijd een sterke motivatie om voor de bedreigde soorten actieplannen op te stellen.

“Wereldwijd zijn meer dan 800 soorten uitgestorven en 38% met uitsterven bedreigd”

Dankzij de Rode Lijsten wordt wereldwijd de graad van verandering van de rijkdom aan biodiversiteit gemeten. Door verschillende soorten te combineren komen trends in bedreigingen duidelijker naar voren. Door de combinatie worden de kerngebieden van biodiversiteit en hun bedreigingen beter zichtbaar. We kunnen hieruit ook opmaken in welke regio's de biodiversiteit het meest bedreigd is en welke oorzaken hiervoor aan te duiden zijn. Het succes

van beschermingsmaatregelen wordt ook gemeten dankzij het systeem van Rode Lijsten. En dat ondanks de vele beschermingsmaatregelen de natuurbescherming nog een belangrijke taak heeft, blijkt uit de toename van het aantal bedreigde vogelsoorten van 11,1% in 1988 tot 12,2% in 2008 op een totaal van 9990 soorten.

De Rode Lijsten zijn een belangrijk beleidsinstrument voor het opstellen van nationale biodiversiteitsprogramma's, wetgeving en soortbeschermingsplannen. Ook voor het onderbouwen en opvolgen van internationale verdragen en overeenkomsten zoals de conventie over internationale handel in bedreigde diersoorten (CITES), de conventie voor migrerende diersoorten (CMS) en de conventie voor biologische diversiteit (CBD) zijn ze heel belangrijk.

Een heel praktische toepassing is het gebruik van de lijst bij de planning van grote projecten. Bij de opmaak van de milieueffecten rapporten is de IUCN Rode Lijst een belangrijke factor in de planning.

De IUCN waarschuwt wel voor het teveel concentreren op de meest bedreigde soorten. Het is zeker een erg goed middel om bestaande netwerken van natuurgebieden te toetsen op hun doeltreffendheid voor het beschermen van bedreigde soorten. Zo wordt dit onder meer toegepast op gebiedsdekkende inventarisaties zoals de Important Bird Areas, Key Biodiversity Areas, Important Plant Areas en Alliance for Zero Extinction Sites. Maar in de natuurbescherming moet ook voldoende aandacht gaan naar het behoud van ecologische netwerken en grote ongerepte gebieden waar bedreigde, maar vooral ook meer verspreid voorkomende soorten kunnen overleven.

Soenda ooievaar op Sumatra. Natuurpunt steunt een project voor de bescherming van het leefgebied. Foto: Dave Gandy